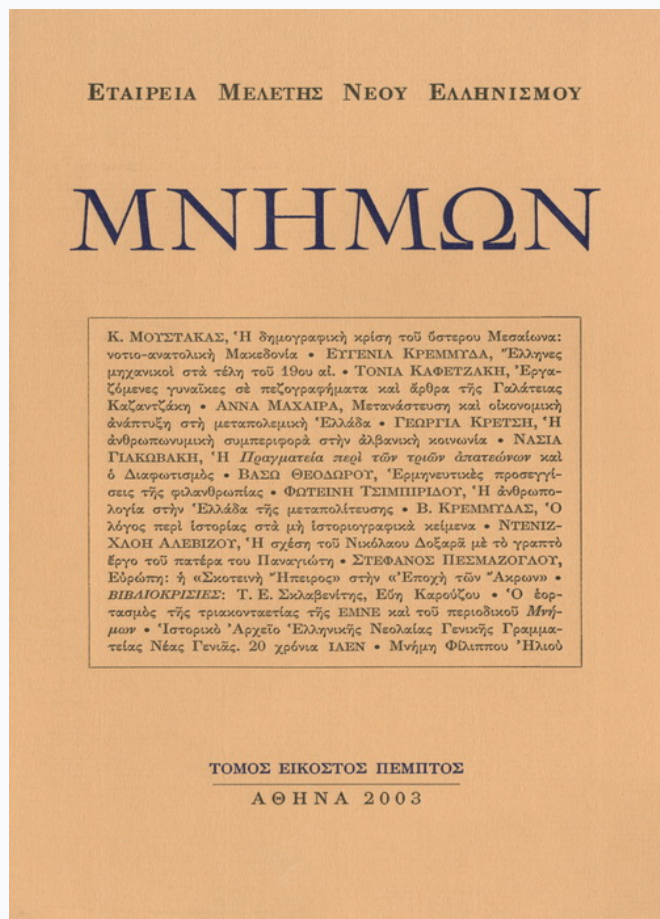

Μνήμων

Τόμ. 25 (2003)

ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ (1931-2004)

mnimon mnimon

doi: [10.12681/mnimon.782](https://doi.org/10.12681/mnimon.782)

Βιβλιογραφική αναφορά:

mnimon, mnimon. (2003). ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ (1931-2004). *Μνήμων*, 25, 345–346.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.782>

ΜΝΗΜΗ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΗΛΙΟΥ

(1931-2004)

Ἡ Ἑταιρεία Μελέτης Νέου Ἑλληνισμοῦ τίμησε τὴ μνήμη τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ στὰ γραφεῖα τῆς τὴν Τετάρτη 10 Μαρτίου 2004.

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξή τῆς προγραμματισμένης ὁμιλίας-συζήτησης, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Τάσος Σακελλαρόπουλος ἀνακοίνωσε ὅτι ὁ «Μνήμονας», συμμετέχοντας στὸ πένθος γιὰ τὸν πρόσφατο θάνατο τοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ, θεώρησε χρέος του νὰ τιμήσει μὲ λίγα λόγια τὴ μνήμη του: τὴ μνήμη «τοῦ δικοῦ μας Φίλιππου, τοῦ Φίλιππου τῆς ἐλληνικῆς ιστοριογραφίας». Κατόπιν ἔδωσε τὸν λόγο στὸν Κώστα Λάππα, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Φίλιππος ποὺ χάσαμε τὴν περασμένη Παρασκευὴ ἦταν ἓνας ἀγαπημένος φίλος καὶ δάσκαλος. Δάσκαλος, χωρὶς ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους, μὲ τὴ σοφία του καὶ τὸν γλυκὸ λόγο του, τὴ γενναιοδωρία καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐπιστημονικὸ του ἥθος. Ἡ ἀπουσία του εἶναι γιὰ ὅλους μας βαριά. Ἄς μᾶς παρηγορεῖ τὸ ὅτι εἴχαμε τὴν τύχη νὰ βρεθοῦμε μαζί του, ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ, μέσα ἀπὸ πολλοὺς δρόμους, καὶ νὰ κερδίσουμε κάτι ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴν εὐαισθησία του: τὴ σκέψη τοῦ ιστορικοῦ, ποὺ ἀνακαίνισε τὴ νεοελληνικὴ ιστοριογραφία καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς μας, καὶ τὴν εὐαισθησία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀγρυπνὴ κοινωνικὴ συνείδηση καὶ τὴν ἀφοσίωση, σὲ δύσκολους καιροὺς, στὰ ὁράματα τῆς Ἀριστερᾶς. Τὸ ἥθος τοῦ Φίλιππου καὶ τὸ ἔργο ποὺ ἄφησε πίσω του εἶναι μιὰ πολὺτιμη παρακαταθήκη, ποὺ ἐλαφραίνει τὴ θλίψη μας γιὰ τὴν ἀπουσία του.

Δὲν εἶναι ἡ ὥρα νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ιστορικοῦ Φίλιππου Ἡλιοῦ, οὔτε γιὰ τὴν ὀφειλὴ τῆς κοινότητος τῶν ιστορικῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἑταιρείας μας, τοῦ «Μνήμονα», στὸν Φίλιππο. Ἄς θυμηθοῦμε μόνον, οἱ παλαιότεροι, κάποιες στιγμὲς ἀπὸ τὴ ζωντανὴ παρουσία του στὸ ὑπόγειο τῆς Ἰσαύρων, καὶ ὕστερα σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν χῶρο. Ἦταν λίγο μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, ὅταν ὁ Φίλιππος, ὥριμος ἤδη ιστορικός, συνέβαλε μὲ τίς καίριες παρεμβάσεις του στὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ ὁμιλίες τῆς Τετάρτης ἀρτιότερη δομὴ καὶ οὐσιαστικότερο περιεχόμενο. Ἀλλὰ καὶ στὰ ἐπόμενα χρόνια, ὁ Φίλιππος, τακτικὸς ἀκροατὴς στὶς ὁμιλίες τῆς Τετάρτης, εἶχε πάντοτε νὰ προσφέρει κάτι σημαντικὸ καὶ ρηξικέλευθο στοὺς ὁμιλητὲς καὶ στὸ ἀκροατήριό τοῦ «Μνήμονα». Μὲ τὰ ἀπρόβλεπτα συχνὰ ἐρωτήματά του καὶ τίς ἐνστάσεις του σὲ μεθοδολογικὰ καὶ ἄλλα ζητήματα ἀνέτρεπε συχνὰ τίς βεβαιότητές μας, προκαλώντας προβληματισμοὺς καὶ ἀνοίγοντας δρόμους πρὸς μιὰ πιὸ σύνθετη καὶ συχνὰ ἀνατρεπτικὴ προσέγγιση τῶν ιστορικῶν φαινομένων. Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης τὸν Φίλιππο γοητευτικὸ ὁμιλητὴ στὸν «Μνήμονα» νὰ ξετυλίγει μεθο-

δικά τὸν στοχασμό του, ὅταν μᾶς μιλοῦσε γιὰ τὴν ἱστορία τῶν νοοτροπιῶν καὶ τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου, γιὰ τὶς κομμουνιστικὲς πηγὲς τοῦ Ἐμφυλίου πολέμου, γιὰ τὴν ἐμπέδωση τοῦ ἰδεολογήματος «Πατρίς - Θρησκεία - Οἰκογένεια». Καὶ ἀκόμη τὸν Φίλιππο συνεργάτη τοῦ *Μνήμονα* καὶ τῆς σειρᾶς «Θεωρία καὶ μελέτες ἱστορίας», στὴν ὁποία εἴχαμε τὴ χαρὰ νὰ συμπεριλάβουμε τὸ 1981 τὴν πρωτοποριακὴ μελέτη του γιὰ τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνες στὴν προεπαναστατικὴ Σμύρνη.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν παρουσία του στὸν «Μνήμονα», ὁ Φίλιππος ἦταν γιὰ μᾶς, ὅπως καὶ γιὰ τὴν εὐρύτερη κοινότητα τῶν ἱστορικῶν, ἓνα σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ ἓνα ἀκριβὸ μέτρο σύγκρισης. Τὸ ὑπόδειγμα, θὰ λέγαμε, τοῦ σύγχρονου ἱστορικοῦ, ποὺ χάριζε ἀφειδώλευτα τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεών του, ποὺ δίδασκε καὶ ἐνέπνεε μὲ τὸ ἔργο του ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ στάση του ἀπέναντι σὲ ὅ,τι ὑπνόμεινε τὸν ἱστορικὸ λόγο καὶ τὴν ἱστορικὴ κρίση καὶ συντηροῦσε τὶς ἀρχαϊκότητες τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας.

Οἱ ὀφειλὲς τῶν ἱστορικῶν στὸν Φίλιππο Ἡλίου εἶναι πολλὲς καὶ δὲν θὰ τὶς ἀναλύσω ἐδῶ. Ἐνδεικτικὰ μόνο θὰ ἔλεγα ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ἐννοιολογικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς ἱστοριογραφίας μας, ποὺ ἔφτασε νὰ γίνει ἀπὸ κάποια στιγμή κοινὸς τόπος, τὸν ὀφείλουμε σὲ μεγάλο βαθμὸ στὸν Φίλιππο Ἡλίου. Στὸν ἴδιο χρωστᾶμε ἐπίσης τὰ ἀνοίγματα σὲ μιὰ θεματολογία ποὺ βρισκόταν στὸ περιθώριο σχεδὸν τῆς ἱστοριογραφίας μας, καθὼς καὶ μιὰ νεωτερικὴ προσέγγιση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ποὺ ἐμπλούτισε καὶ βάθυνε τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας ἀπὸ τὰ προεπαναστατικὰ χρόνια ὡς τὸν 20ὸ αἰῶνα. Σημειῶνω τὶς γνωστὲς σὲ ὅλους μας ἐργασίες του γύρω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας, τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό, τὶς ἰδεολογικὲς χρήσεις τῆς ἱστορίας, τὰ κοινωνικὰ κινήματα τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ἐπίσης ὅτι γιὰ τὸν Φίλιππο ἡ τεκμηρίωση καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση δὲν ἦταν δύο ξεχωριστὲς διαδικασίες, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν ἓνα ὅλον, χωρὶς στεγανά. Ἡ σύνθεση ἀκουμποῦσε πάνω σὲ μιὰ στέρεη γνώση τοῦ τεκμηριωτικοῦ ὕλικου, ὅπως μᾶς ἔδειξε ὁ ἴδιος σὲ ὀλόκληρο τὸ ἔργο του καὶ ἰδιαίτερα στὶς πολύμοχθες βιβλιογραφικὲς καὶ προσωπογραφικὲς ἀναζητήσεις του, οἱ ὁποῖες δὲν ἀποτελοῦσαν ποτὲ αὐτοσκοπό· ἐντάσσονταν σὲ ἓνα ἱστοριογραφικὸ σχέδιο καὶ ἀνταποκρίνονταν σὲ συγκεκριμένα ἐρευνητικὰ αἰτήματα. Εἶναι κι αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ μαθήματα ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Φίλιππος μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, ὅπως ἡ συνείδηση καὶ ἡ περηφάνεια γιὰ τὴ δουλειά μας, τὴ δουλειά τοῦ ἱστορικοῦ, τὴν ὁποία μετᾴγγισε καὶ στὶς νεότερες γενιὲς τῶν ἱστορικῶν, καθὼς καὶ ὁ χωρὶς στόμφο καὶ ρητορεία λόγος του, ὅπως ταίριαζε σὲ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ λειτουργοῦσε μέσα στὴν παράδοση τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ οὐσιαστικόν.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ τοῦ ὀφείλουμε ἓνα θερμὸ εὐχαριστῶ. Ἡ ὥραίᾳ μορφὴ τοῦ Φίλιππου ποὺ χάσαμε καὶ ἡ σκέψη του θὰ μᾶς συντροφεύει πάντα».